

Kong Valdemars Lov eller Kong Abels og Kong Kristoffers Udkast til Lov?

En Replik

af

H. Matzen.

I Anledning af Dr. jur. L. Holbergs Gjensvar foran S. 319—342 paa mine Udtalelser om „Leges Waldemari regis“ foran S. 1—42 beder jeg om Plads for følgende Bemærkninger.

Jeg er ikke saa enig med den meget ærede Forfatter, som af ham forudsat, idet jeg vedblivende anser det omtvistede Aktstykke for et „Udkast i en Flerhed af Bearbejdelser“, om end jeg ikke benægter, at gjældende Retsregler kunne være optagne deri. Jeg har antydet denne min Opfattelse foran S. 10; men tillige bemærket, at jeg ikke vilde gaa nærmere ind derpaa i denne Sammenhæng, hvor det kun gjaldt om at granske, hvorvidt Aktstykket, det være sig nu Udkast eller Forordning, kunde hidrøre fra Valdemar II's Tid.

Forøvrigt skal jeg med Forbigaaelse af mindre væsentlige Punkter, hvorom jeg henholder mig til mine tidligere Udtalelser, samle mine Anmærkninger under følgende Rubra:

I. Kan Aktstykket — „Forordningen“ eller „Loven“ — være udstedt samtidig med Jyske Lov?

Den meget ærede Forfatter erklærer det S. 335 Note 1 for en Misforstaaelse fra min Side, at han skulde være gaaet ud fra, at Forordningen var udkommet før Lovbogen.

Til min Undskyldning maa jeg imidlertid henvise til Forfatterens egen Fremstilling i „Leges Waldemari regis“ Side 71:

„Tænker man sig, at Kongen paa Rigsdagen i Vordingborg først har promulgeret lex Danica (∴ Forordningen), dernæst givet sit Bifald til den jyske Lovbog og endelig ladet Loven skrive i Lovbogen, saa passe Udtrykkene i Loven om Lovbogen: Detur et conservetur, fortrinligt, idet de bebude, at Kongen vil give Lovbogen og eventuelt straffe dem, der handle imod den. Der benyttes endog her med Hensyn til Lovbogen det samme Udtryk, som findes i Exord. monasterii caræ insulæ, nemlig at Undersaatterne skulle conservere Loven; men detur føjes til; thi Loven var promulgeret og færdig, inden Lovbogen endelig billigedes af Kongen, og inden han gav den til vedkommende Lands Folk til Iagttagelse.“

Ligeoverfor denne Fremstilling gjorde jeg gjældende, at den i Henhold til selve Forordningens § 14 maatte have den tragiske Følge, at Kong Valdemar Sejr slet ikke havde givet Jyske Lov; jfr. Konge og Danehof I, S. 304 Note 1; og jeg maa antage, at den meget ærede Forfatter er enig i dette Resultat; thi, for at anføre hans egne Ord: „(Først) naar Kong Valdemar havde stadfæstet Forordningen, begyndte jo dens „in posterum“ i Art. 14 og dermed Kong Eriks Regering“.

Derimod hedder det nu ovenfor S. 330: at „hvis Kong Valdemar paa samme Dag — formodentlig henimod Paaskefesten — har paa Danehoffet stadfæstet

Bogen og Loven, hvor bliver saa den uundgaaelige Konsekvens, at Jyske Lov ikke er given af Kong Valdemar, af?"

Vi ere vel altsaa begge enige om, at Forordningen ifølge dens Artt. 7 og 14 ikke kan være bleven udstedt hverken før eller efter Jyske Lov. Tilbage staar da kun Spørgsmaalet, om baade Forordningen og Loven kunne være blevne udstedte samtidigt, idet Valdemar Sejr under Et har præsenteret dem begge paa Danehoffet og meddelt dem sin Stadfæstelse.

Jeg skjønner dog ikke rettere, end at den gamle Konge ikke kan have gjort dette uden at handle besynderlig tankeløst. Hvorledes kunde Kongen i Forordningen udstede et Fremtids Paabud om Iværksættelse af noget, som blev en fuldbragt Kjendsgjerning i samme Øjeblik, Paabudet udstedtes? Dette vilde have været ligesaa meningsløst, som hvis Forordningen var bleven udstedt, efter at Loven alt var bleven givet. Og skulde da virkelig Kong Valdemar tilligemed hele Danehoffet ikke have haft saa megen Omtanke som den forstandige Afskriver, der udelod Artiklen, fordi han — efter Forfatterens Mening — ansaa dens Paabud for opfyldt ved Jyske Lovs Givelse? Jfr. Dr. L. Holberg: Dansk og fremmed Ret S. 171. For at tale korrekt maatte Kongen nødvendigvis have slettet Ordene: „detur et“; men nu findes uheldigvis begge disse ominøse Ord i begge de Haandskrifter, som have bevaret Art. 7.

Vil man herimod indvende, at man lod de paa et tidligere Stadium indkomne, senere hen ukorrekte Ord staa som irrelevante og medtog Bestemmelsen for Straffe-truslens Skyld, svarer jeg: Den forstandige Skriver, der efter Forfatterens Mening udelod Bestemmelsen, fordi

Jyske Lov var givet, viste derved, hvad han ansaa for Artiklens Hovedindhold. Straffetruslen var for ham irrelevant, og en saadan hører heller ikke hjemme i Valdemar Sejrs Lovgivning. Kong Knud VI lovgav paa Latin og sluttede derfor ogsaa Frd. 28 Decbr. 1200 med en klingende Majestæts Trusel. Men Valdemar Sejr taler Dansk og slutter Forordningen om Jærnsbyrds Afskaffelse med de borgerlige Ord: „Thetta hawum wi swa skipat for manna thørfi saka“. Denne Erkjendelse, at Loven skal være klar og forstaaelig efter Landsens Vane og hver Mands Tarv, der i Landet bor, gaar igen i Jyske Lovs Indledning; jfr. Dr. L. Holberg: Dansk og fremmed Ret S. 47. Men til denne jævne, folkelige Betragtning passer ingen imperatorisk Straffetrusel.

II. Betydningen af Ordene *libri legales*.

For at hævde sin Fortolkning af Ordene „*liber legalis*“ i Aktstykkets Art. 7 som enstydig med Jyske Lov paastaar Forfatteren S. 323, at det er et Faktum, at de sjællandske og skaanske Retssamlinger i officielle Aktstykker aldrig kaldtes Lovbøger uden videre Tilføjelse. Forfatterens Opfattelse af disse Ords Betydning har dog „bevæget sig i forskjellige Baner“. I „*Leges Waldemari regis*“ S. 173 forklares Ordene i Haandfæstningen 1282 Art. 2 om „Lovbøgerne o: Provindslovene“; men i „Dansk Rigslovgivning“ S. 200 forstaas de samme Ord i samme Artikel om Jyske Lov, begrundet i, at denne Forstaaelse af Ordene formentlig maa lægges til Grund i Haandfæstningens Art. 14. I „Dansk og fremmed Ret“ S. 150 erklæres det imidlertid igjen for utvivlsomt, at der ved de anførte Ord i Art. 2 sigtes til de provindsielle Love; medens det nu atter hedder ovfr. S. 323, at der ved de anførte Udtryk sigtes til Jyske Lov.

Jeg kan ikke følge Forfatteren i denne Anskuelse, men fastholder, at ligesom *libri legales* paa andre Steder, f. Ex. i Haandfæstningen 1360 Art. 1, maa forstaas om Landslovene, saaledes gjælder det samme i Haandfæstningen 29. Juli 1282 Art. 2. Der siges først, at Ingen maa fængsles, medmindre han har 1) tilstaaet paa Ting eller 2) er lovlig forvunden eller 3) greben paa fersk Gjerning for en Forbrydelse, for hvilken han efter Fædrelandets Love bør miste Liv eller Lemmer. Til denne positive Regel føjes saa det rene Retstilsagn, at den, som er lovlig forvunden, skal have den Frist til at flygte ud af Riget, som Landslovene hjemle. Forfatteren er dog af den Mening, at der her er givet en positiv Regel, idet han gaar ud fra, at de i Landsloven indeholdte Frister kun gjaldt om Flugten for Privathævnen af Landet, ikke om Flugten for Kongens Straffemyndighed af Riget; Leges Waldemari regis S. 173; Dansk Rigslovgivning S. 200; jfr. Konge og Danehof I, S. 91. Men saavist som Kongens Straffemyndighed strakte sig over hele Riget, gjaldt det for den Fredløse netop ogsaa om at fly af Riget. Derfor bestemte ikke blot Vederlagsretten, som var en Rigslov, at den Fredløse skulde fly alle de Lande, i hvilke Kong Knud herskede, men Valdemar II's Forordning for Skaane om Ættebod bød ogsaa, at Manddraberen, der ej tilbød Bøde paa tre Landsting, skulde være fredløs „oc fly kunungs riki“; jfr. Dr. L. Holberg: Konge og Danehof I, S. 144. Den samme Grund, der havde ført til at indrømme den forvundne Person Frist til at fly af Landet; Andreas Sunesøn VII—3; E. sj. L. III—15; maatte da nødvendigvis ogsaa føre til at indrømme ham samme Frist til at fly af Riget; jfr. Jyske Lov II—22, der vel kun siger, at den fredløse Mand-

draber skal fly Land inden Dag og Maaned, men Tilføjelsen: „flyr han æi, tha a kunung at skyfflæ yvær ham“, viser, at Fristen ogsaa gjælder i Henseende til Kongens Strafferet; og det er netop disse i Landslovene satte Fristers Overholdelse af Kongen, som Haandfæstningens Art. 2 tilsiger. At man nu i 1282 skulde have indført Jyske Lovs uforholdsmæssig lange Frist af Dag og Maaned som Rigslov, er saa meget mindre antageligt, som Fristen ifølge Tords Art. 71 ved Jydernes og Fynboernes af Kongen bekræftede Vedtægt forkortedes til tre Døgn.

At Forstaaelsen af de tilsvarende Ord i Haandfæstningen 29. Juli 1282 Art. 14 volder Tvivl, skyldes kun Frd. 20. Marts 1282, som er fremkaldt ved Klager af indenlandske og fremmede Kjøbmænd over, at der i Tilfælde af Skibbrud tilføjedes de Skibbrudne stor Uret af Ombudsmændene og deres Svende contra leges patriæ. Kongen, som vilde bevare Lovene om Skibbrud i Kong Valdemars Lovbog urokkede for alle og enhver, som led Skibbrud i Riget, forbød derfor strængt, at nogen Ombudsmand eller hans Svende eller nogen Anden maatte hindre Skibbrudne i at bjerge deres Gods ved egen eller Andres Hjælp under Trusel af Straf paa Person og Gods. Denne Forordning er nu ikke blot ulogisk affattet, idet Kongen ikke kunde bevare en Lov for Riget, der hidtil kun havde været gjældende paa jysk Retsomraade; men den er ogsaa udstedt af Kongen paa egen Haand i Vordingborg, hvor der dog samtidig holdtes Danehof. Og den sætter endelig den arbitrære Straffetrusel i Stedet for Jyske Lovs bestemte Straffe for Ombudsmanden og hans Svende. Men en saadan ensidig Overførelse af et Lands Lov til andre var vistnok i Strid

med Datidens Statsret; jfr. Jyske Lovs Indledning; Fdg. for Sjælland 26. Maj 1284 Art. 16; Tords Art. 71; og ikke mindre var Tilføjelsen af den arbitrære Straf en Misbrug, som netop den efterfølgende Haandfæstning 29. Juli 1282 Art. 3 var rettet imod. I Konge og Danehof I, S. 50—51 og S. 116—117 er Dr. Holberg derfor ogsaa af den Mening, at Haandfæstningens Art. 14 har nøjedes med at indskjærpe Jyske Lovs Regel og derved ophævet den arbitrære Straf. Naar man imidlertid lægger Mærke til Affattelsesmaaden: „Item de naufragium passis volumus observare, quod in libris legalibus continentur“, hvori der kun mere i Forbigaaende sker en almindelig Henvisning til libri legales, og sammenholder den med Tilblivelsesmaaden af Fdg. 20. Marts 1282, turde den nærmest liggende Opfattelse være den, at Danehoffet har villet ignorere denne Kongens egenmægtige og vilkaarlige Lovgivning, som derfor paa hensynsfuld Maade er bleven desavoueret ved en simpel Henvisning til Landslovenes Reglers vedvarende Gyldighed, uden Hensyn til, at dette gik ud over de Skibbrudne. Selv om man nu imidlertid ikke vil godkjende denne Opfattelse, men forstaa Ordene i Art. 14 om Jyske Lov, maa det i alle Tilfælde fastholdes, at forud for Art. 14 gaar Art. 5, i hvilken Kongen har lovet ubrødelig at overholde Valdemars Love, „prout in libris suis legalibus continentur“; og i Henhold dertil kunne da Ordene i den efterfølgende Art. 14 forstaaes; men det samme gjælder ikke om den forudgaaende Art. 2, i hvilken Ordene staa uden Sammenhæng med Kong Valdemars Love, og hvor de derfor kunne og maa forstaaes efter Bogstaven. Paa samme Maade maa da liber legalis i Aktstykkets Art. 7 forstaaes om en Lovbog.

Naar den meget ærede Forfatter derimod paa-beraaber sig min Udtalelse, at liber legalis alene kan betyde Jyske Lov, hvor Sammenhængen gjør en yderligere Betegnelse overflødig, da vedstaar jeg denne Sætning, men fastholder blot, at bortset fra Forfatterens Hypotese, hvis Rigtighed først skulde godtgjøres, er der ingen Sammenhæng i Aktstykket, saaledes som i de af mig anførte jyske Lovsteder, Tords Art. 35 og Aabenraa Skraa Art. 35, der berettiger til at forstaa liber legalis om Jyske Lov istedetfor i al Almindelighed om „en Lovbog“; og naar det endelig ovfr. S. 324 henstilles, om der er nogen Grund til at foretrække min Forstaaelse af Artiklen, hvorefter den skal handle om en Rigslovbog, der henføres til Kong Abels Tid, og som Ingen nogensinde har hørt Tale om, da skjønner jeg ikke rettere, end at denne Hypotese om en paatænkt Udstedelse af en Rigslov i Kong Abels Tid er saa meget mindre urimelig, som Forfatteren selv gaar ud fra, at man alt under Valdemar Sejr har udstedt en saadan. Da Gejstligheden særlig klagede over Ufreden i Riget; S. R. D. V, S. 589; VI, S. 282; var det vel rimeligt, at Biskopperne benyttede Lejligheden under Kong Abel til at søge udgivet en Rigslov, der værnede om Landefreden, som Kongen skulde haandhæve, „forthi han er skyldugh at gøre them allæ frith, thær i hans Land bo“. Og at man ikke senere har hørt om Loven, forklares naturlig ved, at dens paatænkte Udstedelse ikke blev til noget, hvilket atter, endog bortset fra andre Grunde, kan have sin rimelige Grund i Kong Abels bratte Bortgang.

Imidlertid glæder jeg mig ved, trods Uenigheden om Forstaaelsen af Ordene libri legales, saa vidt jeg skjønner, at være enig med den meget ærede Forfatter i den

Ting, at de anførte Ord overalt, hvor der handles om „libri legales Valdemari regis“, maa forstaas om Jyske Lov. Kun er der den Forskjel, at Forfatteren ved „leges Waldemari“ forstaar en i den jyske Lovbog indskreven Lov, medens jeg ved de anførte Ord forstaar selve Jyske Lov. Hvis man nu i Lovhaandskrifterne havde Aktstykket saa regelmæssig og umiddelbart tilskrevet Jyske Lov, som f. Ex. Sjællandske Kirkeret er tilskrevet i Valdemars sjællandske Lov; Chr. Kjer: Valdemars sjællandske Lov S. 126; vilde dette afgive en god Støtte for Forfatterens Mening. Men naar vi kun finde det latinske Aktstykke optaget i et Par enkelte Lovhaandskrifter langt borte fra Jyske Lov og kun den danske Oversættelse i et enkelt Haandskrift følgende lige efter Loven, saa skjønnes Grunden at briste under den Hypotese, at Kong Valdemar lod Loven indskrive i Bogen, og leges Waldemari kan da kun være selve Indholdet af libri legales eller Jyske Lov; jfr. Overskriften i det Odense'ske Haandskrift af Loven, som lyder: Hic incipit liber legalis Danorum, qui constitutiones Regis Woldemari latinice intitulatur; K. Rosenvinge: Jyske Lov, Indledning S. XIII.

III. Kong Valdemars Lov.

Skjønt det nu vel ikke er afgjørende for Betydningen af Ordene „leges Waldemari“, hvad den senere Tid forstod ved „Kong Valdemars Lov“, har det dog formentlig sin Interesse at undersøge, hvorvidt de sidstnævnte Ords Brug i Lovgivning og Praxis stemmer med den her fors varede Betydning af de førstnævnte Ord.

I Reglen forstaas nu ved „Kong Valdemars Lov“ Jyske Lov.

Som Bevissteder fra Lovgivningen kan anføres Frederik I's Haandfæstning:

Art. 16: Item skulle vi eller vore Fogder ej formene nogen Mand at dele til Reb Skov, Mark eller Fiskevand efter Kong Valdemars Lovs Lydelse, endog vi have der Lod og Del udi; J. Lov I—50; Reces 1547 Artt. 15, 19; 1551 Art. 17; 1558 Artt. 28, 29; Kristian III's Haandfæstning Art. 35; Frederik II's Art. 33.

Art. 29: Item skulle vi eller vore Embedsmænd, Biskopper og Riddersmænds Mænd, som egen Forstrand have, aldrig befatte os med Strandvrag ydermere, end som Kong Valdemars Lov indeholder; J. L. III—61, 62; jfr. 63.

Art. 45: Item skulle vi eller vore Fogder ingen Hindring gjøre Kirken eller Ridderskabet paa det Gods og Ejendom, som de have Hævd paa efter Kong Valdemars Lov; J. L. I—44; jfr. Reces 1533: hvis Gods og Ejendom, som Kirker, Klostre og menige gejstlige Stat udi Væрге have eller haft have med Rette efter Kong Valdemars Lov og foreskrevne Reces's Lydelse, der i Odense udgik (1527), i hvilken bruges Udtrykket: „efter Landsloven“.

Reces 1537 Art. 7: Rømmer og flyr den, som Manddraber er, da skulle hans Slægtninge bøde til den Dødes Frænder og Slægt ret Landbod efter Kong Valdemars Lov, som er tvende XVIII Mark; J. L. II—9, 22, 28; III—21.

Endnu hedder det i Reces 1537 Art. 17: hvilke, som findes enten paa Tinge eller for Dom og ikke ville give Fogden eller Dommeren Lyd, naar de skulle sidde Dom, men ere dem ulydige, de deles og bøde derfor efter Kong Valdemars Lov; Rigens Ret Art. 5; Danske Magasin III—1—S. 180; jfr. 201: den, som ypper Klammeri med nogen Mand for Dom og Ret paa Tinge eller andet Steds, skal først have tabt Retten og være forvunden i

den Sag, som de dele om, og bøde derpaa, som Valdemars Lov indeholder. Jyske Lov har imidlertid ingen særlig Straffebestemmelse for det omtalte Forhold; men der er aabenbart tænkt paa den almindelige Tremarks Bøde for lovfældte Personer efter Jyske Lov II—68, og derfor er ogsaa Reglen i Reces 1547 Art. 4 korrektere udtrykt derhen: bøde mod Dommeren III Mark og mod deres Herskab III Mark Danske.

Exempler paa Retsbrugens Omtale af Jyske Lov som Kong Valdemars Lov foreligge i V. A. Sechers Rets-terttings Domme II, S. 125 og 128 (1608).

Men ved Siden deraf maa dog mærkes en Sag i K. Rosenvinges Samling af gamle danske Domme III, S. 269, i hvilken i Rette lægges nogle Artikler af „Woldemars Loug“, som imidlertid ere hentede fra Skaanske Lov I—8 til 13, Eriks sjællandske Lov I—27 og III—9 og Jyske Lov I—35. Paa denne Valdemars Lov anvendes saa Bestemmelsen i Kong Olufs Haandfæstning Art. 17, at Kong Valdemars Lov skal ubrødelig holdes i alle Maader og gjemmes, som den findes udi Valdemars Bøger, uden Noget er forminsket eller forbedret med Friheder eller Haandfæstninger i det, som i Loven findes; item er nogen Uvane optagen mod Loven, da skal det gjøres til Intet. Det er herefter givet, at Sagsøgeren Hr. Jørgen Marsvin i Aaret 1575 indbefattede alle Landes Love under Kong Valdemars Lov. Men selv om man nu i 1376 maatte have lagt en lignende unøjagtig Sprogbrug til Grund, hvad der savnes enhver Hjemmel til at antage, vilde det i det Højeste vise, at samtlige Landslove indbefattedes under „leges Waldemari“, hvorimod der heller ikke her er Tale om at indbefatte nogen Rigslov under Benævnelsen.

IV. Kunde Kongens Lensmænd tage Mænd fra Skipæn?

Hvori bestod overhovedet Retten til at tage Mænd? For Kongens Vedkommende deri, at han kunde fæste ledingspligtige Bønder til at gjøre Ryttertjeneste i Hæren, mod at deres Jord, saakænge de stod i Tjenesten, i en vis Udstrækning blev fri for Leding og anden Udredning. Dette fremgaar af J. L. III—7, 18. Men hvis det samme nu ikke var Tilfældet for Lensmændenes Vedkommende, hvad vedkom saa deres Ret til at tage Mænd Ledingsretten? Og dog finde vi deres Ret dertil omhandlet indenfor denne sidste Side om Side med Kongens Ret i J. L. III—8. Naar derefter følger J. L. III—9 med Overskrift: „Men mughæ skipæn æi minskæ“, gjælder dette Forbud kun Klostermænd; og naar Jyske Lov III—18 i nogle Haandskrifter har samme Overskrift, er det deri indeholdte Forbud kun rettet mod Skipæns Minskelse ved Jordekjøb. J. L. III—7 sammenstiller dernæst udtrykkelig Kongens Mænds og Biskops Mænds Pligt til at tjene Kongen i Leding, saaledes at den, der er forsømmelig i Tjenesten, mister sin Jords Frihed og skal svare Tredings Havn af hver Gaard, han ejer, eller være Innebonde; jfr. S. R. D. V, S. 588: *de cetero nihilominus sicut alii rustici servituri*. Jeg maa derfor gaa ud fra, at J. L. III—8 forudsætter, at Lensmændene kunde tage Mænd af Skipæn indenfor deres Len. Naar Artiklen efter at have givet sin Regel om Kongen kun tilføjer: „oc hærtogh i sit hærtoghdom“, maa disse Ord for ikke at blive ufuldstændige udfyldes i Lighed med den forudgaaende Sætning; og skulde en yderligere Indskrænkning gjøres i Hertugens Ret udover den, der indeholdes i Ordene: „i sit hærtoghdom“, maatte

der derfor være gjort en dertil sigtende Tilføjelse, f. Ex. indenfor sine egne Skipæn; ellers maa underforstaas det forudgaaende: „i hwilt skipæn, sum han wil“. Fortsættelsen er saa udtrykt negativt derhen, at andre Kongens Børn og Frænder eller Grever ej maa tage Mænd udenfor deres egen Ret (Besiddelse) og deres Len, og Biskopper ej udenfor deres Bispedømme; men indirekte siges derved, at de maa tage Mænd indenfor de nævnte Omraader og — i Kraft af selve Rettens Væsen — indenfor Skipæn.

Den meget ærede Forfatter erkjender jo ogsaa selv S. 334 Note, at et Privilegium for Bispen i Ribe af 1288 paa at tage Mænd „in diocesi sua“ maa forstaas om Ret til at tage Mænd af Skipæn; hvorfor skulde da Retten for Hertugen til at tage Mænd i sit Hertugdømme ikke forstaas paa tilsvarende Maade? Indvender man herimod, at Retten for Bispen paa det omhandlede Sted maa betyde noget særligt, da han alt ifølge J. L. III—8 havde Ret til at tage Mænd fra Stiftet, saa maa dertil svares: Nej, udtrykkelig indeholder J. L. III—8 kun et Forbud mod, at Bispen maatte tage Mænd udenfor Stiftet, og Privilegiet havde derfor god Betydning i en dobbelt Retning; formelt ved udtrykkelig at hjemle Bispens Ret til at tage Mænd af Stiftet; materielt ved at hjemle ham Retten til trods Forbudet i J. L. III—8 ogsaa at gjøre det udenfor samme. Spørgsmaalet, om han saa kunde tage dem af Skipæn eller ikke, berøres aldeles ikke i Privilegiet, fordi, som jeg gaar ud fra, den bekræftende Besvarelse forudsættes som givet.

At Kongen ikke kunde have Noget imod, at Mænds Mænd toges af Skipæn, turde være indlysende; thi for hver ledingspligtig Bonde, han mistede, fik han jo ifølge

J. L. III—7 en harniskklædt Rytter istedet. At upaalidelige Lensmænd kunde chikanere Kongen paa dette som paa andre Omraader; jfr. ovfr. S. 184; Arild Hvitfeldt I, S. 320; var en almindelig Mangel ved Lensvæsenet, som imidlertid, naar dette en Gang var anerkjendt, ikke med Føje kan paaberaabes mod Lensmændenes Beføjelse til at tage Mænd. At Styrismændene i Kraft af deres arvelige Embedes Indtægter af hver Havn skulde kunne hindre nogen Bonde i at udtræde af Havnelaget ved at blive Kongens eller Mands Mand, findes intet Steds antydet; og den Ret i Styrishavnen, som erhvervedes ved Kongens Hjemfaldsret, kunde da ikke gaa videre. Det samme maatte gjælde om dem, til hvem Styrishavnene overdroges eller bortforleenedes. Oprindeligt var derfor vistnok Bispers og andre Erhververes Ret i Skipæn kun en Ret til Styrishavnene; jfr. J. L. III—20: „at the styris hafnæ, ther til biskopsdom liggæ, fylghæ e biskops dom“; og det latinske *navigium* maatte derfor i denne Sammenhæng snarest oversættes ved Styrishavn; jfr. Oversættelsen til J. L. III—20. Naar det i Kong Valdemars Jordebog; O. Nielsens Udgave S. 4; hedder: „Præterea ad *navigium* tenentur ex dim. *navigio* X oras annonæ et ex dim. XLIII agnos“, oversættes dette af Udgiveren ved: „Til Skibsredet ydes af det halve Distrikt 10 Ører Korn og af det andet 44 Lam“; men en klarere og korrekte Oversættelse turde det være at sige: Til Styrishavnen eller til Styrismands Embedet svares af det halve Skipæn 10 Ører Korn, af det andet halve 44 Lam. Ligeledes maa her mærkes Repert. Dipl. I, S. 62—63, hvor der 1271 ved Forlig om *navigium* nævnes „omnia alia jura, quæ alii gubernatores in suis *navigiis* habere dinoscuntur“. Men, som de anførte Steder vise, er *navigium* vistnok i Tidens

Løb fra at betyde Styrishavn gaaet over til at betyde selve Skipænet, saa at Indehaveren deraf ikke blot nød Styrismandens men selve Indehaverens Ret, forsaavidt Ledings Indtægten angik, saasom cibaria og redemptio expeditionis; jfr. ovfr. S. 184—185; Kofod-Ancher: Lovhistorie II, S. 567; Dr. V. A. Secher: Festskrift til K. Maurers 70aarige Fødselsdag S. 264; L. Holberg: Konge og Danehof I, S. 222—223. Ved denne Udvikling forklares, at der under den stigende Herremandsvælde af Skipæns Indehavere udfoldedes Bestræbelser for at hindre, at Mænd toges fra dem. Et enkelt Vidnesbyrd derom foreligger under Processen mellem Kong Kristoffer I og Ærkebiskop Jakob Erlandsen, idet Kongen, da han samlede alle Klager mod Ærkebispen, heller ikke undlod at medtage den, at han havde taget Mænd fra fremmede Skipæn; S. R. D. V, S. 687. Men denne Klage ses dog ikke at være videre releveret under Processen, og nogen legal Hjemmel for dens Berettigelse kjendes ikke. Men i hvert Fald viser den indirekte, at den anførte Udvikling ikke har ført til, ligesom det ikke ses, hvorledes den skulde kunne have ført til, at Lensmændene ikke maatte tage Mænd af deres egne Skipæn. Den Ret maatte derfor ogsaa de jyske Biskopper under alle Omstændigheder have; og naar alle fra noget Skipæn tagne Mænd skulde opsiges, maatte de derfor nødvendigvis være med. Dermed stemmer ogsaa Aktstykkets Art. 1, der udtrykkelig nævner omnes episcopi, og det vilde have været ligefrem ubegribeligt, om man havde sagt alle Biskopper, naar man dog havde været enig om, kun at mene Biskoppen af Sjælland.

V. Kan en regjerende Enekonge tænkes at være gaaet ind paa at opsigte alle de Mænd, han havde taget fra Skipæn?

Den meget ærede Forfatter har ovfr. S. 328 optalt, at Aktstykket nævner dominus rex syv Gange uden derved en eneste Gang at sigte til Kong Valdemar Sejr, i hvis Regjeringstid det dog formenes at være udstedt. Jeg skal paa dette Sted, idet jeg iøvrigt henholder mig til mine tidligere Bemærkninger, kun gaa nærmere ind paa en af Forfatterens Grunde for, at dominus rex i Art. 1 maa være Kong Erik, nemlig den, at Kongen ikke kan være Kong Valdemar. Jeg skal indrømme, at det vistnok vilde have voldt en mærkelig Overraskelse, om Kong Valdemar paa sit Yderste havde afskediget alle de endnu levende Ledingsbønder, som han i sin lange Regjeringstid havde fæstet til Hærmænd. Men nu Kong Abel? Han havde kun været en kort Tid ved Magten, og de Bønders Tal, som han havde gjort til Hærmænd, var næppe saa stort, at Afskedigelsen af dem kunde volde videre Forstyrrelse. Spørgsmaalet bliver derfor ikke: Kunde Valdemar Sejr tænkes at have afskediget alle sine Mænd? men derimod: Kunde overhovedet en eneherskende Konge, uden at træde sin Ære og Værdighed for nær, og særlig en under saadanne vanskelige Forhold som Kong Abel nylig tiltraadt Konge tænkes at have givet Tilsagn derom? Thi er dette muligt, vil det være en Grund mere for at anse Aktstykkets Henførelse til Valdemar Sejr som uhjemlet og dets Henførelse til Kong Abels Tid som mulig.

Jeg skjønner nu ikke rettere, end at Tilsagnet nok kunde tænkes afgivet af Kong Abel; thi det gaar i kort Begreb ud paa, at den ledingspligtige Jord

ikke maatte minskes under det Maal, som den havde indtaget ved Kongens Regjerings Tiltrædelse og vedkommende Lensmænds Indtrædelse i deres Stilling. Paa den Maade fremkommer ogsaa en naturlig Sammenhæng med Art. 2, hvilken sidste Forfatteren selv fortolker som sigtende til at hindre, at en Bonde ved en fingeret Overdragelse til en Herremand af Jord, som han vedblev at besidde, skulde kunne paa-staa Skattefrihed for Jorden; Leges Waldemari regis S. 297 flg.; Konge og Danehof I, S. 111.

Jeg kan nu ikke se, at en saadan Ordning vilde have været aldeles ulidelig for Kongen. Hans Jævnstilling med Lensmændene i Hensende til Mænds Antagelse i J. L. III—8 maatte naturlig ogsaa medføre en Jævnstilling i Henseende til deres Afskedigelse. Lensmændene kunde umulig være tjente med, at Kongen frit kunde øge Antallet af sine Mænd ved Bønders Udtagelse af Havnene, medens de selv ikke maatte optage nogen ledingspligtig Bonde blandt deres Mænd. At Tilsagn om ikke at ville minke en Lensmands Skipæn i hvert Fald ikke ansaas for absolut stridende mod en regjerende Konges Værdighed, fremgaar af Brevet 1237 til Ribe Biskop, der viser, at ligesaavel Kong Valdemar som Kong Erik have givet Biskoppen Tilsagn om ikke at minke hans Skipæn. Kongen kunde trøste sig ved, at han i Kraft af den paagjældende Foranstaltning var sikret mod Ledingsafgiftens Minskelse og til Mænd fremdeles kunde tage eller beholde Formændenes Mænd og Lensmændenes Mænd, forsaavidt disse sidste vilde skifte, og han ikke havde forpligtet sig til ikke at tage imod dem; jfr. ovfr. S. 188. Iøvrigt kunde han hverve saa mange jernklædte Ryttere, som han evnede, blot at han ikke kunde veder-

lægge dem med Ledingsfrihed for deres Jord. Hærmændene nød ligeledes en Fordel af Foranstaltningen, forsaavidt som deres Antal ikke øgedes ved Bønders Optagelse i Standen, hvorfor ogsaa Kongerne senere maatte love ikke at give ufri Mand Frihed uden Rigens Raads Samtykke. At endelig Foranstaltningen var yderst bondevenlig, er i og for sig indlysende.

Naar den meget ærede Forfatter S. 337 udtaler, at Forordningen er vel stemt imod Bønderne, men dog ingenlunde i den Grad, som Art. 1 efter hin Forstaaelse tyder paa, da er dette vistnok et Fejlsyn. Jeg kan ikke rigtig faa Øje paa, hvor Abels Udkast egentlig er særlig vel stemt mod Vederlagsmændene; thi at det i Art. 11; jfr. 10; fastsætter straffeprocessuelle og strafferetlige Regler for dem, at det i Art. 16 forbyder dem at tvinge Bønderne til at arbejde paa Planker og Grave i Saa- og Høsttid, og at det i Art. 13 paalægger dem at betale tre Mark, hvor Bønder gaa fri, det viser ingen særlig Venlighed mod Vederlagsmændene.

Men derimod skal jeg, næst i Forbigaaende at anmærke Begrænsningen af Kjørselspligten i Art. 15, fremhæve Forskriften i Art. 6, hvorefter Jord ikke skal forbrydes for Ledings Restance, men den skyldige kun skal dømmes til at bøde 3 Mark, ligesom Leding overhovedet kun skal svares, forsaavidt Jorden dyrkes; jfr. derimod Hist. Tidsskrift V—6—S. 370 flg. Denne Bestemmelse indeholder en i Aarhundreders Historie enestaaende Bondevenlighed; jfr. V. A. Secher: Festskrift S. 264; og kan i saa Henseende fuldstændig stilles i Linie med den enestaaende Forskrift i Art. 1. Begge vedrøre derhos netop samme Forhold og følge samme Maal: at lette Ledingsbyrden for Bønderne; hvormed stemme de

foran anførte Begrænsninger i Henseende til Ægt og Arbejde. Særlig Interesse har det her at lægge Mærke til, at Kristoffers Udkast Art. 6 har skjærpet Abels Udkast Art. 16 derhen, at Hærmænd eller Fogder ikke nogen Tid skulle kunne tvinge Bønder til at arbejde paa Befæstninger ved at „planke og grave“, som den danske Oversættelse siger.

Her foreligger saaledes en Realitetsændring i det senere Udkast, hvilken Dr. Holberg i sin Redegjørelse for Afvigelserne i Dansk og fremmed Ret S. 168 flg. ikke har anmærket, medens den meget ærede Forfatter paa den anden Side sammesteds opstiller en Række Gisninger angaaende skete Indskud og vedføjede Marginalnoter af private Bearbejdere, som fremmane et Billede af Haandskriftet A. M. 12, 8^{ve}, indeholdende Kong Kristoffers Udkast, som aldeles ikke svarer til dets virkelige Udseende.

Endelig maa i denne Sammenhæng endnu omtales Bestemmelsen om Plovskattens Ophævelse i Abels Udkast Art. 16; Kristoffers Art. 6; hvilken sidste giver Forskriften tydelig: „Injusta gravamina revocentur, videlicet bos vel annona vel marca denariorum de aratro non detur amodo“. Det maa herved ikke overses, at Udkastet omhandler en Flerhed af Plovskatter. Først er der den lille Plovskat, Øresskatten, som omtales i Abels Udkast Art. 5; Kristoffers Udkast Art. 12. Den var en staaende Myntskat, som alt findes svaret i Valdemar Sejrs Tid; Joh. Steenstrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog S. 209 flg.; Avia Ripensis S. 5; hvorfor ogsaa begge Artiklerne forudsætte dens Ydelse som gjældende Ret; jfr. Udtrykket i Kristoffers Udk. Art. 12: „statutum est“; og kun tilføje en ny Bestemmelse om Skattens tvungne Inddrivelse i Tilfælde af Ikkeerlæggelse ved Pantning af

en (den bedste) Oxe fra Ploven, som saa efter almindelige Regler skulde indløses med det halve mere eller det dobbelte Beløb, altsaa to Øre. Som en Bestanddel af denne mindre Plovskat anser jeg de *denarii minores aratrales*, som endnu i senere Tider oppebares af Ribe Kapitel; *Avia Ripensis* S. 71; skjøndt der ganske vist mangler Efterretning om, hvornaar og hvorledes Kapitlet har erhvervet Retten til dem.

I Modsætning til den lille Plovskat staar saa den store, Markskatten, der foreslaas ophævet i de anførte Artikler. Naar Kristoffers Udkast l. c. taler om Oxe eller Afgrøde eller Mark Penge som Ydelsens Gjenstand, forklares dette vel naturlig ved, at Bønderne som oftest ikke havde de fornødne Penge rede, og man derfor i første Linie holdt sig til deres Kreaturer eller Korn for Skattens Beløb.

Spørger man saa, hvorfra denne store Plovskat skriver sig, lyder Svaret, at den formentlig maa forudsættes at være identisk med den, som Kong Erik Plovpenning ifølge Aarbøgenes Beretning; S. R. D. I, S. 245; paalagde i Aaret 1249, og som gjorde et saa stærkt og varigt Indtryk paa Befolkningen, at den ikke blot fremkaldte Oprør, men at Mindet om den endog uudslettelig knyttes til Kongens Person ved hans derfra hentede Tilnavn. Da han saa imidlertid Aaret efter blev dræbt, hvad var da rimeligere, end at Folket ved Kong Abels Tronbestigelse blandt andre Lettelser ogsaa begjærede denne store og forhadte Skattebyrdes Afskaffelse.

Jeg tænker mig derfor, i Overensstemmelse med, hvad jeg har bemærket ovfr. S. 34, og med Arild Hvitfeldt I, S. 229 og 235, Forholdet saaledes, at de Bønderne paahvilende Ydelser i Henseende til Leding og

Inne havde tyngt dem stærkt under Valdemar Sejr, men end stærkere under de indre Krige mellem Erik og Abel, hvorhos Kong Eriks Plovskat havde bragt deres Taalmodighed til at briste. Ved hans Eftermands Tronbestigelse forlangte de derfor paatrængende Lettelser i de anførte Byrder, og Gejstligheden var nærmest til at tale deres Sag. Under disse Forhold fremkom Abels latinske Udkast, som ved sin Tale om dominus rex og dominus archiepiscopus nærmest tyder paa, at det ikke hidrører fra dem, hvorimod Forfatteren til det snarere kan søges i Bispernes Kreds. Deres Medvirken fremtræder særlig klart i Art. 11, hvor det bestemmes, at Biskoppen med fire beskedne Mænd i Stiftet skal raade over og uddele de til Vederlaget forbrudte 40 Marks Bøder til fælles Gavn eller i veldædigt Øjemed, en Bestemmelse, der maatte være mindre smagelig for Vederlagsmændene, hvorfor den ogsaa er udeladt i den danske Oversættelse, hvilket Dr. Holberg synes at have overset, naar han i Dansk og fremmed Ret S. 170 betegner Oversættelsen som meget nøjagtig. Imidlertid lykkedes Forsøget ikke. Udkastet vedblev at foreligge som Udkast. Saa dræbtes snart efter Abel, og Kong Kristoffer kom paa Valg. Ved de Valgmøder, der efter Ærkebiskop Jacob Erlandsens Udsagn holdtes quasi in qualibet diocesi, hvor altsaa foruden de gejstlige og verdslige Stormænd ogsaa Bønderne kunne forudsættes at have talt med, maatte da Kong Kristoffer udtrykkelig love at lette og tilbagekalde al Tyngte; relevare et revocare omnia gravamina; som siden Valdemar I's og Knud VI's Tid var bleven paalagt af ny; superinducta; af hans Fader og Brødre eller deres Fogder. Dette tyder aabenbart paa, at de under Abel stillede Forslag ikke alt den Gang vare blevne

gjennemførte, medens man paa den anden Side i Ærkebispens sammentrængte Referat møder Sætninger, der i Indhold og Udtryksmaade minde om Abels Udkast; jfr. saaledes i Art. 8 om exactores: „nec nova gravamina inducant“; Art. 16: „Item injusta gravamina revocentur“. Men spørger man saa, hvad der særlig menes med de i Valdemar den Stores og hans to Sønners Tid paalagte Byrder, som skulde lettes og tilbagekaldes, kommer man først og fremmest til at tænke paa Ledingspligtens Øgelse for Bønderne ved Hærmændenes Ledingsfrihed. J. L. III—18 røber endnu ligesom en Følelse af Mislighederne ved den ubegrændsede Ledingsfrihed for Herregaardene, idet den omtales paa den undskyldende Maade, at Hærmændene gjøre Fyldest ved at vove deres Hals for Kongen og Landets Fred, hvorhos det ofte hænder, at al en Hærmands Jord efter hans Død „ganger til skipæn swa sum fyrræ“. Ogsaa i senere Tider forudsættes Bønderne selv skinsyge at vogte over, at Bondejord ikke gaar over til at blive Herremands Jord; Repert. Dipl. I, S. 163 (1374): „si bundones illa bona impetiverint, ita quod condam bona bondonum fuissent“. Hvad laa da nærmere, end at Kong Kristoffer i Henhold til sine positive Løfter maatte lette Ledingsbyrden og i Forbindelse dermed hæve anden trykkende Tyngde. Saa blev Abels Udkast taget frem paany, yderligere formet til Gunst for Bønderne og tillige mere smageligt for Herremændene, f. Ex. ved Udeladelse af Art. 10. At Bisperne ogsaa vare med ved denne Lejlighed, fremgaar af den sidste Art. 21 de procuracione ecclesiarum. Men heller ikke denne Gang lykkedes det at faa Udkastet ophøjet til Lov. Bønderne bleve da forbitrede over Kongens brudte Løfter, tilmed da han efter Ærkebispens Sigende endog

lagde flere og tungere Byrder paa; „immo plura et graviora superinduxit“; og da saa tillige Striden udbrød mellem Kongen og Ærkebisen samt Sjællands Biskop, er det ikke uforklarligt, at der, forsaavidt det da ikke alt forinden maatte være sket, udbrød et veritabelt Bondeoprør, hvor „kothkarle vare alle galne med kylver“. At de berettes navnlig at have ladet det gaa ud over „castra“, „munitiones et fortalicia“, tyder paa, at Arbejde paa Planker og Grave særlig har vakt deres Forbitrelse, hvilket igjen forklarer, hvorfor Kristoffers Udkast paa dette Punkt, som ovenfor fremhævet, er gaaet videre i Bøndernes Favør end Abels, ligesom muligvis Ordet „exactori“ i samme Paragraf kan antages indsat i Henhold til Kong Kristoffers Løfte. Jeg skjønner derfor ikke rettere, end at de omhandlede Tilsagn til Bedste for Bønderne meget vel kunne passe ind i Tilstanden paa Abels og Kristoffers Tid, men at Forholdenes Udvikling paa den anden Side ogsaa bestemt tyder paa, at samme Tilsagn ikke ere blevne virkelig gjældende Rets Regler.

Først i 1282 lykkedes det Bisperne at opnaa Noget, men, som en Sammenligning viser, ogsaa langt beskednere til Fordel for Bønderne, idet Ledingsspørgsmaalet er bortfalden og Valdemar Sejrs Tid sat som Normaltid for Ydelserne; og vi høre da heller ikke om Bondeoprør før i Aaret 1313, da jyske Bønder findes hidsede til Oprør af Adelsmænd.

Naar jeg nævner Bisperne, er det, fordi jeg vedblivende maa fastholde den Opfattelse, at de danske Bisper fortrinsvis spillede Mæglernes Rolle ved Udstedelsen af Haandfæstningen 1282, og jeg finder dette kun bekræftet ved Forfatterens Omtale af den Rolle, de to verdslige Tyskere, der ogsaa have beseglet Haandfæstningen med

dem, i saa Henseende kunne antages at have spillet; jfr. Dr. Holberg: Konge og Danehof I, S. 56 flg.; medens jeg derimod efter Forfatterens fortræffelige og overbevisende Redegjørelse for Betydningen af Forskriften i Haandfæstningens Art. 16 ikke længer tør fastholde Paastanden om, at alle Rigets verdslige Stormænd „holdt sig borte“ fra Forhandlingen om Haandfæstningen.

VI. Forholdet mellem Kong Abels og Kong Kristoffers Udkast.

Jeg er i det Foregaaende helt igjennem gaaet ud fra, at de omtvistede Aktstykker udgjøre to Udkast, det første forelagt under Kong Abel, det andet efter en stedfunden Revision under Kong Kristoffer. Jeg har foran S. 701 angivet Grunde for en saadan gjentagen Forekæggelse og henviser til yderligere Bestyrkelse deraf til det andet Udkast Art. 10, hvori der tales om „dominus rex Christoforus“. Heri er Dr. L. Holberg ganske uenig, idet han i Dansk og fremmed Ret S. 168 flg. udvikler, at Kong Abels Udkast er den egentlige Lov, medens det af mig saakaldte Kong Kristoffers Udkast kun viser en privat Mands Forsøg paa at levere en efter senere Tiders Tarv rettet og glosseret Udgave af Loven. Jeg anser vedblivende denne den meget ærede Forfatters Mening for helt og holdent urigtig, men kan paa dette Sted ikke fordybe mig i en Imødegaelse af hans Bevisførelse i det Enkelte, hvorfor jeg skal indskrænke mig til nærmere at belyse den Afvigelse, som jeg fra første Færd; jfr. Danske Kongers Haandfæstninger, Indledning S. V; Dr. L. Holberg: Dansk og fremmed Ret S. 168; har tillagt afgjørende Betydning for Bestemmelsen af Forholdet mellem begge Udkast.

Kong Abels Udkast indeholder i Art. 10 en Bestemmelse, saalydende:

„Item si quis convincitur de crimine læsæ majestatis, amittat capitalem portionem tam in mobilibus, quam in immobilibus et decolletur.“ Herefter skal altsaa den, der gjør sig skyldig i crimen læsæ majestatis, miste Liv og Gods.

Denne Artikel er udeladt i Kong Kristoffers Udkast, og denne Udeladelse forklarer Dr. Holberg l. c. som Følge af en Afskrivers uforstandige Sønderlemmelse af Texten. En ham foreliggende Text skal nemlig have lydt:

„Item si quis convincitur de crimine læsæ majestatis, amittat portionem capitalem tam in mobilibus et in immobilibus et decolletur; si autem accusatus ad regem reus inveniatur, satisfaciat secundum quantitatem culpæ, dummodo non sit de crimine læsæ majestatis culpabilis.“

Denne Komposition af Texten er nu imidlertid en fuldstændig uhjemlet Gisning, der fortsættes med en tilsvarende Gisning om, at en Afskriver har opløst denne Text ved at flytte den sidste Sætning hen i Art. 2, medens han helt har udeladt den første. Dersom en Text som den anførte virkelig havde foreligget, hvad jeg ikke kan tænke mig, vilde jeg anse Flytningen af den sidste Del for en fornuftig Foranstaltning; thi jeg skjønner ikke rettere, end at den giver bedre Mening der, hvor den er flyttet hen. Men hvilken fornuftig Grund skulde den private Bearbejder eller Skriver have havt til at udelade den første Del? Dr. L. Holberg; anf. Værk S. 178; søger nærmest at forklare Udeladelsen som betydningsløs; „thi den Straf for Majestætsforbrydelse, som den oprindelige Text har, er jo ingen ny Bestemmelse, men, som paa vist i Dansk Rigslovgivning S. 133, den gamle nedarvede

Straf for denne Forbrydelse“. Hermed kan jeg imidlertid ikke slaa mig til Ro; thi selv om Straffen er den samme, bliver Spørgsmaalet, hvorledes har det sig med Forbrydelsen?

Den danske Vederlagsret sætter Straf paa Liv og Gods for at øve Førræderi og Judasværk med onde Raad mod sin Herre eller for at lægge Raad op mod hans Liv og Land; jfr. Svend Aagesen Kap. XIV: „ut prodicionem contra dominum suum molire ausus fuerit“; Saxo S. 528: „si majestati insidias struxerit“. Selv om nu disse Definitioner af Forbrydelsen, for hvilken Straf paa Liv og Gods skal lides, ikke ere aldeles bestemte, faar man dog det Indtryk af dem, at de kræve førræderske Anslag mod Kongens Liv eller Krone.

Var man nu vedbleven at indskrænke Begrebet om *crimen læsæ majestatis* dertil, kunde der endda have været Mening i den strenge Straf derfor i Art. 10. Men Dr. Holberg har selv i Kong Valdemars Lov S. 147 flg. og Dansk Rigslovgivning S. 191; jfr. D. Mag. I, S. 140; Cod. Esr. S. 92; godtgjort, at paa Valdemarernes Tid regnedes Overtrædelse af Kongebud for en Majestætsforbrydelse; jfr. ligeledes om Forstaaelsen af Begrebet ovfr. S. 464; L. Holberg: Konge og Danehof I, S. 260—61; og den danske Oversættelse af Kong Abels Udkast Art. 9, der oversætter *crimen læsæ majestatis* ved, at en Mand „ær a høfthings scathæ ællær um æræ“. De gejstlige Stormænd generede deslige Straffebestemmelser mindre; thi de stode ikke under verdslig Jurisdiktion; men hvorledes kunde nogen verdslig Stormand stemme for en Straffebestemmelse, der saa at sige overleverede ham til Kongens vilkaarlige Forgodtbefindende, forsaavidt som han

kunde dømmes til at miste Liv og Gods for enhver som helst Forseelse mod Kongen?

Hvor man kunde naa hen ved at slaa ind paa den Vej, fremgaar af en H. D. D. 1. Maj 1639, i hvilken en forordnet Dommer udtalte den Mening, at Bønders Undladelse af at yde visse dem ved kongelige Breve paalagte Ægter burde agtes som „wort heldt crimen majestatis“, hvorfor efter Kong Eriks Konstitution 1282 og Kong Olafs Haandfæstning 1376 deres Jord strengt taget skulde være forbrudt. Men derfor var Danehoffet ogsaa saa fornøftigt, at det ikke indlod sig paa at vedtage nogen strafferetlig eller straffeprocessretlig Regel, for hvilken det ubestemte Begreb om crimen læsæ majestatis laa til Grund. Derfor vedtog det allerede af Hensyn til Art. 10 ikke Kong Abels Udkast, og derfor slettedes ogsaa først og fremmest denne Artikel ved Revisionen under Kong Kristoffer. Derfor vedtoges heller ikke det senere Straffeprocess Udkast, som begyndte med Ordene: Si quis impetitus fuerit a rege super crimine læsæ majestatis; jfr. G. A. A. B. V, S. 15.

At disse Paastande ikke ere grebne ud af Luften, vil modsætningsvis fremgaa af et Blik paa Fdg. 9. Octb. 1276. I dens Overskrift staar vel: Constitutio de crimine læsæ majestatis; men selv om den ikke maatte være bleven tilføjet bagefter i Haandskrifterne, er Overskriften i hvert Fald ligegyldig, da Forordningens Text intetsteds nævner crimen læsæ majestatis, men derimod opregner bestemt angivne forbryderske Handlinger, for hvilke den derhos fastsætter bestemte Straffe, hvis Ikjendelse er betinget af, at Beviset for Forbrydelsernes Iværksættelse er ført paa bestemt angivne Maader. Derefter kunde man meget vel blive enig om Art. 1, hvor hverken Straf-

fen eller Bevismaaden for de i den omtalte Forbrydelsers Iværksættelse vakte noget som helst Anstød. Derfor blev den gjældende Ret, og efterat dette var sket, kunde man ogsaa uden Fare tale om crimen læsæ majestatis i Hdf. 29. Juli 1282 Art. 13 og 3. Juli 1376 Art. 25, hvor Henvi-ningen til Worthældnævnet; jfr. Fdg. 9. Octbr. 1276 Art. 1; ydede den fornødne Betyggelse for den rette Afgrænds-ning af Forbrydelsens Begreb i denne Sammenhæng.

Jeg mener herefter at kunne gaa ud fra, at Ude-ladelsen af Art. 10 i Kong Abels Udkast ikke skyldes en privat Bearbejders Tankeløshed og Uforstand, men er sket ved Udkastets officielle Revision inden Forelæggelsen under Kong Kristoffer for at rydde den stærkest frem-trædende Hindring for dets Vedtagelse paa Danehoffet af Vejen.

VII. Udkast eller Lov?

I den foregaaende Udvikling tror jeg at have anført en Række gode Grunde for, at Kong Abels Udkast ikke er blevet til Lov, i hvilken Henseende jeg navnlig hen-viser til den fornyede Forelæggelse deraf, som ifølge det Anførte formentlig maa være sket under Kong Kristoffer. Men der turde ogsaa kunne anføres gode indre Grunde for, at det heller ikke i den ændrede Skikkelse er blevet til Lov. Jeg henviser i saa Henseende til den foran-staaende Udvikling af, at Danchoffet ikke kan antages at have villet vedtage nogen Retsregel, der udsatte Hær-mændene for at prisgives Kongens Vilkaarlighed; thi ud fra dette Synspunkt kunde det heller ikke samtykke i Kristoffers Udkast, selv med Udeladelse af det ældre Udkasts Art. 10, da det nye Udkast fremdeles i Art. 4 havde bevaret Reglen om Virkningen af at sidde tre Kongebreve overhørig, idet Kongen derefter kunde straffe

Forbryderen *pro suæ libitu voluntatis*. Danehoffets Stræben efter i denne Retning at faa Forholdet lovordnet fremgaar noksom af Haandfæstningen 1282; jfr. Danske Kongers Haandfæstninger S. 37. Paa Baggrund af denne Modstand mod den vilkaarlige Myndigheds Øvelse, som jeg mener at have paavist i den forudgaaende Tid, stilles da ogsaa Haandfæstningen af 1282 i dens rette Belysning som Overenskomst mellem Konge og Danehof om en helt igjennem lovbunden Regjeringsførelse og derved lovværget Tilværelse for alle Under-saatter.

Disse reelle Grunde, der tale mod, at Udkastene ere blevne til Love, mener jeg derhos yderligere at kunne støtte afgjørende ved formelle Kjendsgjæringer.

Aktstykkerne forkynde sig ikke selv som virkelige Love eller siges nogetsteds i nogen troværdig Kilde at være blevne vedtagne eller udstedte som saadanne. Der haves vel nogle lignende formløse Opskrifter, som dog ere virkelige Love; men dette er kun Tilfældet i Skaane. Der havde Skaaningerne for Skik, naar de meget gjerne ønskede en vis Lov, selv at lade deres lovkyndige Mænd affatte Forslag til den, som forelagdes Kongen, der, naar det vandt hans Bifald, stadfæstede Forslaget, som saa Skaaningerne skreve ind i deres Lovsamlinger. Paa den Maade er det ifølge Beretningen hos Andreas Sunesøn V—3 gaaet til med Udfærdigelsen af Kong Valdemar Sejrs Forordning om Ættebod; og rimeligvis er endnu den saakaldte Dalbyske Forordning bleven til paa lignende Vis; men hvad der saaledes gjælder om et enkelt Lands danske Love, er man ikke berettiget til at overføre paa latinske Rigslove. At de paagjældende Aktstykker, der maa forudsættes Gang efter Gang at være

blevne fremlagte til Forhandling paa Danehofferne, ere blevne nedskrevne og bevarede i ganske enkelte Exemplarer, er meget vel forklarligt, selv om de ikke ere blevne til virkelige Love; og jeg føler mig derfor aldeles ikke forpligtet til at anse dem som saadanne, selv om de en enkelt Gang findes nedskrevne i Lovhaandskrifter Side om Side med virkelige Love; jfr. Dr. L. Holberg: Dansk og fremmed Ret S. 174—175. Muligvis have Skriverne ogsaa virkelig anset dem som saadanne; jfr. Arild Hvitfeldt I, S. 229; S. R. D. II, S. 223; thi uægte Love findes jo jævnlig antagne og titulerede som ægte; men dog foreligger intet Bevis for, at dette i Praxis har været Tilfældet med disse, saavist som de ikke findes paabe- raabte nogetsteds i den senere Retsbrug. Min Konklusion er derfor den: Aktstykkerne ere ikke Kong Valdemars Lov, men udgjøre to eller, om man vil, et under Kong Abel udarbejdet og under Kong Kristoffer revideret Udkast til Lov.